

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Denkbeeldige zee-oorlogen en zeeslagen in boekvorm rond de laatste eeuwwisseling

Groot, S.J. de

Citation

Groot, S. J. de. (1978). Denkbeeldige zee-oorlogen en zeeslagen in boekvorm rond de laatste eeuwwisseling. *Mededelingen Van De Nederlandse Vereniging Voor Zeegeschiedenis*, 37, 54-63. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305562>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305562>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Dr. S.J. de Groot

De rol van denkbeeldige zee-oorlogen en zeeslagen, "science-fiction", als maritiem historisch document werd reeds eerder door Bosscher in de "Mededelingen" besproken 1). Hij had de hand weten te leggen op het boek "The captain of the "Mary Rose". A tale of tomorrow" van W. Laird Clowes en gaf een samenvatting van de inhoud weer. De laatste regel van zijn bijdrage is het citeren waard. "Een probleem daarbij is echter wel, dat dit soort boeken, door velen niet au sérieux genomen, vaak uiterst moeilijk in bibliotheken of in de handel te vinden is". Deze regel is te beschouwen als het uitgangspunt van dit artikel.

Door Bosscher op het spoor gebracht van dit soort literatuur, verzamelde ik gegevens hierover en wist enkele van deze boeken in de handel te vinden, alle gepubliceerd rond de overgang van de 19e naar de 20e eeuw. In deze bijdrage wil ik mij beperken tot boeken van Engelse herkomst en ook Engeland hier centraal stellen. (In dit verband kan overigens gesteld worden, dat dit soort literatuur een typisch Angelsaksisch verschijnsel is, dat tot in onze dagen voortbestaat. Recentelijk publiceerde generaal Sir John Hackett *The third world war*. A future history. Londen, Sidgwick & Jackson, 1978. Een zeer goede kritiek krijgt het boek van Martin Walker in de *New Statesman* van 7 juli 1978, blz. 22-23, onder de titel "1985"). Tegen het midden van de 19e eeuw, tentijde van de Krim-oorlog (1854-55), tekent zich een beweging af die het vertrouwde beeld van vele eeuwen van de grote houten zeilschepen die elkaar, voortzeilende, de volle laag geven, een einde doet nemen. Het stoomschip doet eerst zijn intrede als raderboot, spoedig gevolgd door het schroefschip. Met het nieuwe schip, eerst ook nog voorzien van zeilen, komt al spoedig een hele reeks vernieuwingen op het gebied van de techniek en de tactiek. Het scheepsgeschut, vele eeuwen vrijwel ongewijzigd, ondergaat grote veranderingen. De voorlader met gladde loop wordt geleidelijk afgedankt en vervangen door de achterlader met getrokken loop. De kogel wordt een echt explosief projectiel, de granaat. De schootsafstand wordt langzaam maar zeker opgevoerd, hetgeen in Engeland met vele moeilijkheden en verwickelingen gepaard gaat. 2). De draaibare geschutskoepel doet zijn intrede. Vele soorten torpedo's worden in ontwikkeling genomen, zowel geankerde, drijvende, al of niet elektrisch ontstoken mijnversperringen, als spar- en vistortorpedo's 3). De veelvoudigheid van nieuwe wapens en technieken, waaronder bijvoorbeeld het zoeklicht, verstoren de vertrouwde wereld van de als regel conservatief ingestelde zee-officieren op ingrijpende wijze 4).

De tactiek zoals gedurende vele eeuwen toegepast, is niet meer voldoende. De Schotse koopman John Clerk vatte in 1804 de Engelse marinetactiek van de 18e eeuw samen, en men kon er nog een halve eeuw gebruik van maken 5). Het boek van George Biddelcombe verschijnt in 1850 precies op de kentering. Vrijwel alle bekende Engelse marine-officieren van die dagen tekenden in op zijn "Naval tactics and trials of sailing". Reeds zeven jaren later moesten zij zijn boek "Steam fleet tactics, to which is added trials of sailing" aanschaffen 6).

Dit alles was de oorsprong van veel onzekerheid over de afloop van het toekomstige moderne zeegevecht en de daarbij te volgen tactiek. Ook maakten veel officieren en geïnteresseerde buitenstaanders zich zorgen over het beleid gevolgd door de Engelse Admiraliteit en het Parlement. De belangstelling van deze laatste categorie, een nieuw verschijnsel in die dagen, werd door Marder (1937) geanalyseerd 7). Goede voorbeelden zijn de "naval journalists" H.W. Wilson, W. Laird Clowes en F.T. Jane. Er bestond twijfel of de werken van de beroemde Amerikaanse marine-officier en historicus A.T. Mahan, gebaseerd op het zeegebeuren in het verleden, waaruit hij bepaalde hoofdlijnen trok, wel extrapoleerbaar waren naar de toekomst 8). De twijfel bleek later juist te zijn. Het vernietigen van handelsvloeden en de mogelijkheden van de onderzeeër werden nauwelijks of niet in zijn beschouwingen opgenomen. Het grootschalig denken over strict gezien zuiver marine-aangelegenheden door deskundige buitenstaanders, die echter weer grote invloed hadden op de meningsvorming, met name in Engeland, deed zijn intrede. Een Nederlands voorbeeld, hoewel niet strict binnen het kader van dit artikel vallende, was de luitenant der artillerie T.H.A. Tromp, die een belangrijke vergelijkende bijdrage leverde over de Engelse, Franse en Duitse gepantserde schepen 9). Een zeer helder en nog steeds boeiend leesboek schreef de journalist H.W. Wilson in 1896. In zijn "Ironclads in action" geeft hij een samenvattend overzicht van de met gepantserde oorlogsschepen over

de gehele wereld gevoerde gevechten in de periode van 1855 tot 1895 10).

Nog steeds verkeerde het Britse Rijk in vrede, afgezien van gevechten op kleinere schaal in vrijwel elk continent met opstandige minderheden. De Royal Navy had nog nimmer met haar slagschepen of zware kruisers een schot in oorlogstoestand gelost, laat staan een salvo ontvangen. Het is de bloeiperiode van de "gun-boat". De analyse van de Krimoorlog en de Amerikaanse Burgeroorlog toonden aan, dat het goed gepantserde stoomschip superieur was aan het zwaarst bewapende zeiloorlogsschip. Voorts toonden in de Verenigde Staten de Zuidelijken aan, dat met enkele goed bewapende schepen een ware slachting aangericht kon worden onder de handelsvloot van een tegenstander, zonder dat deze de Noordelijken, met een veelvoud aan schepen er veel aan konden doen. Zo succesvol waren de acties van de Zuidelijken dat de opkomst van de Engelse koopvaardij in de hierop volgende periode er het gevolg van was, het vacuum werd opgevuld. De walvisvloot van de Noordelijken werd bij wijze van wraak en/of vergissing door communicatie-stoornissen voor het grootste deel door de Zuidelijken kort na het sluiten van de vrede nog vernietigd.

De strijd tussen de Italianen en Oostenrijkers, de slag bij het eiland Lissa op 20 juli 1866, toonde aan dat een minderheid met een bonte verzameling van schepen, maar met durf en tactisch inzicht, het kon winnen van een veel beter uitgeruste tegenstander. Een overdreven waarde werd toegekend aan het gebruik van de ramstaven waarmee Tegelthof de strijd won. Het botsingseffect kan in de meeste gevallen, ondanks voorzorgen bij de bouw, rampzalig zijn voor beide schepen. De Franse - Duitse oorlog (1870-71) gaf, aan dat de Duitse vloot geblokkeerd kon worden in zijn thuishavens. Zeegevechten tussen zwaardere eenheden vonden in feite niet plaats. De Turks - Russische oorlog (1877-78) toonde het succesvol gebruik van kleine torpedoboten aan, hetgeen een geweldige impuls gaf aan de bouw van dit soort schepen in alle landen. De gevechtshandelingen tussen de verschillende staten van Zuid-Amerika gaven weinig hoofdlijnen te zien in de oorlogsvoering. Wel vuurden de Engelsen voor het eerst torpedo's af op een muitende Peruaanse kruiser (de actie van de "Shah" tegen de "Huascar", 29-05-1877). De Japans - Chinese oorlog (1894) liet de strijd zien van een goed geoefende moderne Japanse vloot tegen een slecht getrainde, met verouderde schepen toegeruste Chinese tegenstander. Deze laatste werden, net als de Italianen bij Lissa, onderschept bij de Yalu. Wat wel geleerd werd, was dat grote aantallen zeelieden konden omkomen en dat beide partijen niets ondernamen om hun in het water liggende tegenstanders te redden.

Uit wat wij hierboven zagen, concludeerde Wilson, dat de zee-oorlog van de toekomst er een zou zijn van zware gepantserde schepen, die elkaar beschoten van grote afstand met zeer zwaar geschut, terwijl er voortdurend aanvallen werden uitgevoerd met torpedoboten. Deze zouden afgeweerd dienen te worden met gelijkwaardige sloopstypen. In feite de eerste indicatie torpedoboot versus torpedobootjager. Hoever de schrijver nog van de realiteit van het begrip oorlog af was, mag blijken uit zijn woorden: "Such an encounter will not lack sensation. To live through it will be a life's experience; to fall in it a glorious end. And that Heaven may send our fleet success, when the great day comes, is the ardent prayer of every Englishman".

De grootste dreiging in die dagen, veronderstelde men in Engeland, kwam van de traditionele vijand Frankrijk, maar ook Duitsland en Rusland werden als mogelijke tegenstanders gezien. Tegen het einde van de 19e eeuw zou de stemming tegen Frankrijk verflauwen onder invloed van de toenemende dreiging van Duitsland. De twee perioden, die nu kunnen worden onderscheiden zijn: ca. 1880 - 1900, de Franse dreiging, en ca. 1900 - 1914, de Duitse dreiging. Deze verdeling is zeer goed te herkennen in de gepubliceerde boeken met denkbeeldige zee-oorlogen en zeeslagen. Reden dat elke periode hieronder apart zal worden besproken. *De Franse dreiging, ca. 1880 - 1900*. Aan het eind van de Victoriaanse tijd werd nog steeds Frankrijk als de natuurlijke bedreiging van de Engelse belangen gezien. In onder andere Afrika werd gemanipuleerd om de koloniën uit te breiden. De Engelsen streefden naar de beheersing van de noord-zuid as door het continent, de Fransen naar de oost-west as. Dit moest tot verwickelingen leiden. Het beroemde "Fashoda-incident" (1898) is een goed voorbeeld 11). De volgende titels van boeken, spelende in deze periode, werden voorlopig gevonden. Er zullen er beslist meer geweest zijn 12).

1. Great Navel War of 1887. London, 1887.

2. Plus d'Angleterre. Paris, 1887.

3. Rope, Rome et Berlin. Paris, 1888.

4. The "Russia's Hope". London, 1888.

5. Arnold-Forster, In a Conning Tower. London, 1891.

6. Nelson Seaforth, *The Last Great Naval War*. London, 1891.
7. W. Laird Clowes, *The Captain of the "Mary Rose"*. London, 1892.
8. S.M. Eardley Wilmot, *The next Naval War*. London, 1894.
9. P.L. Stevenson, *How the Jubilee Fleet Escaped Destruction and The Battle of Ushant*. Hertford, 1898.

De boeken van Laird Clowes en Stevenson werden door mij verworven. Bosscher behandelde het eerstgenoemde boek, zodat met een samenvatting volstaan kan worden. Het boek van Stevenson zal uitvoeriger worden besproken.

W. Laird Clowes, The Captain of the "Mary Rose" A Tale of To-Morrow. Londen, Tower Publishing Co. Ltd., 1892. Met vele illustraties van E. de Martino en Fred T. Jane.

Dit boek verscheen eerst als vervolgv verhaal in "The Engineer". Het werd daarna als boek minstens zes maal gedrukt tussen 1892 en 1895. Het is mij niet duidelijk welke druk Bosscher

heeft geraadpleegd, maar ik neem aan de editie van 1895. Misschien is hem daarom de opdracht in de prachtig geïllustreerde editie van 1892 ontgaan, waaruit duidelijk blijkt dat dit soort boeken wel degelijk in de meer vooruitstrevende kringen van marine-officieren werd gewaardeerd. Het boek werd namelijk opgedragen aan de toen "Rear-Admiral John Arbuthnot Fischer, C.B., one of the Lords Commissioners of the Admiralty and Controller of the Navy", de man die toen reeds was begonnen zijn krachtige stempel op de Royal Navy te zetten, in een periode die later bekend zou worden als de "Fisher Era" en die meer genoemd zal worden in de volgende periode.

Het is niet de bedoeling hier de tekst van het boek zo uitvoerig te behandelen als Bosscher deed; hij merkte trouwens reeds terecht op, dat een werkelijke analyse meer tijd en kennis zou vergen van de betreffende periode. Het verhaal komt er in het kort op neer, dat op dinsdag 28 april 189- een telegram in Londen aankomt waarin melding gemaakt wordt van een snel groeiende spanning tussen Britse en Franse matrozen in Toulon. Hieruit ontwikkelt zich een zeegevecht als de

Britse Middellandsezeevloot ondanks uitdrukkelijk verbod van de Fransen de rede verlaat. De Engelsen worden verpletterd verslagen door deze verraderlijke aanval. Spoedig volgt een aanval met torpedoboten op de Britse reservevloot op de rede van Spithead. Het onheilstelegram met de melding van wat er te Toulon gebeurde, is verzonden zonder toestemming van zijn meerdere door een luitenant Thomas Bowling R.N., die als gast meevoer op een der schepen. Dat is reden om hem op staande voet te ontslaan. Hij is echter begaan met de toekomst van Engeland en weet gesteund door een invloedrijke groepering een in aanbouw zijnde pantserkruiser te kopen. Deze, de "Valdivia", was in aanbouw voor Zuid-Amerikaanse rekening op de werf van Armstrong te Elswick. Hiermee gaat hij ter kaapvaart na een "letter of marque" te hebben ontvangen. In de held van het verhaal bespeuren wij zeer veel Nelsoniaanse trekken, hij verliest dan ook het zicht in een oog en bovendien in de eindfase een arm. In zijn daden weet hij zich gesteund door de "Chief Director of Fleet" Admiraal Sir Humphrey Thornbeigh, die hem weliswaar moest ontslaan, maar hem toch zeer welwillend is bij de uitrusting van zijn schip met materiaal en manschappen. Verschillende namen van personen voorkomende in dit soort boeken zijn eenvoudig versluisde namen van vroegere of toenmalige personen. Zo is Sir Humprey Thornbeigh terug te voeren op Admiral of the Fleet Sir Geoffrey Thomas Phipps Hornby 13). Voorts spelen een rol Sir George Lyon - Sir Edmund Lyons 14) en Sir Mewstone Hewart - Sir Houston Stewart 15) en het is mogelijk dat Sir William

THE CAPTAIN OF THE "MARY ROSE"

A Tale of To-morrow

BY
W. LAIRD CLOWES

UNITED STATES NAVAL INSTITUTE

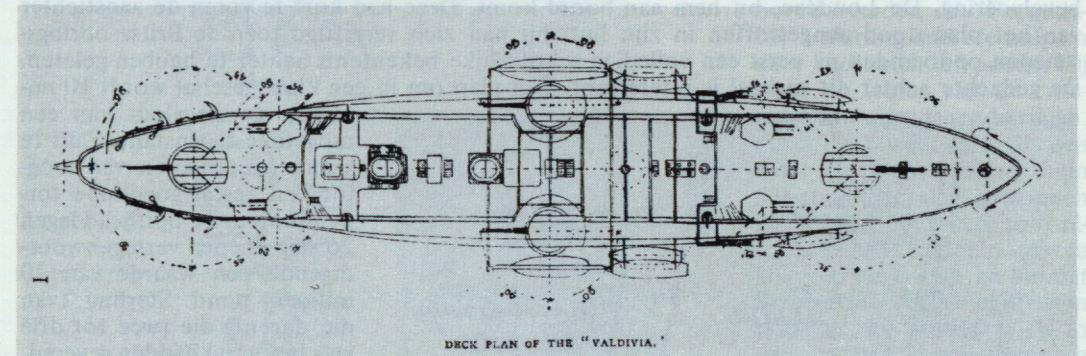
ILLUSTRATED BY THE CHEVALIER EDOUARDO DE MARTINO
AND FRED T. JANE

LONDON
TOWER PUBLISHING CO., LTD.
91 MINORIES, E.
1892
[All Rights Reserved]

Howl staat voor Admiraal Sir William W. Hall 16). Bowling weet met zijn pantserkruiser, die nu genoemd is naar zijn verloofde "Mary Rose" (dochter van admiraal Sir Taffrail Stormal) een zeer groot aantal verpletterende slagen aan de Fransen uit te delen en hiermee nieuw leven in te blazen bij zijn voormalige collega's. De Fransen voeren nog een grootscheepse aanval op Gibraltar uit, maar het Engelse tegenoffensief komt nu goed op gang. Weer onder bezielende medewerking van de inmiddels meermalen gewonde held, komt de eindoverwinning, hoe kan het anders, op de "Glorious First of June" 17). Het verhaal, eind goed al goed, besluit met een eerherstel, zeer snelle promotie en huwelijk van de hoofdfiguur met Mary Rose.

Laird Clowes heeft veel van zijn inzichten en ideeën over bewapening en gevecht in zijn boek verpakt, zoals het gevaar van torpedoboten bij een nachtelijke verrassingsaanval, de afweer met zoeklichten geplaatst in de toppen van de masten van de schepen, die zo in het donker bleven (fig. 2) 19). De inrichting van een gepantserde kruiser (zie figuur 2 voor het dekplan van de "Valdivia").

P.L. Stevenson. How the Jubilee Fleet Escaped Destruction and the Battle of Ushant, or two episodes in the career of a naval officer. Hertford, Steven Austin and Sons, 1898.

DECK PLAN OF THE "VALDIVIA."

How the Jubilee Fleet Escaped Destruction, and The Battle of Ushant;

TWO EPISODES IN THE CAREER OF
A NAVAL OFFICER

To P. R. R.

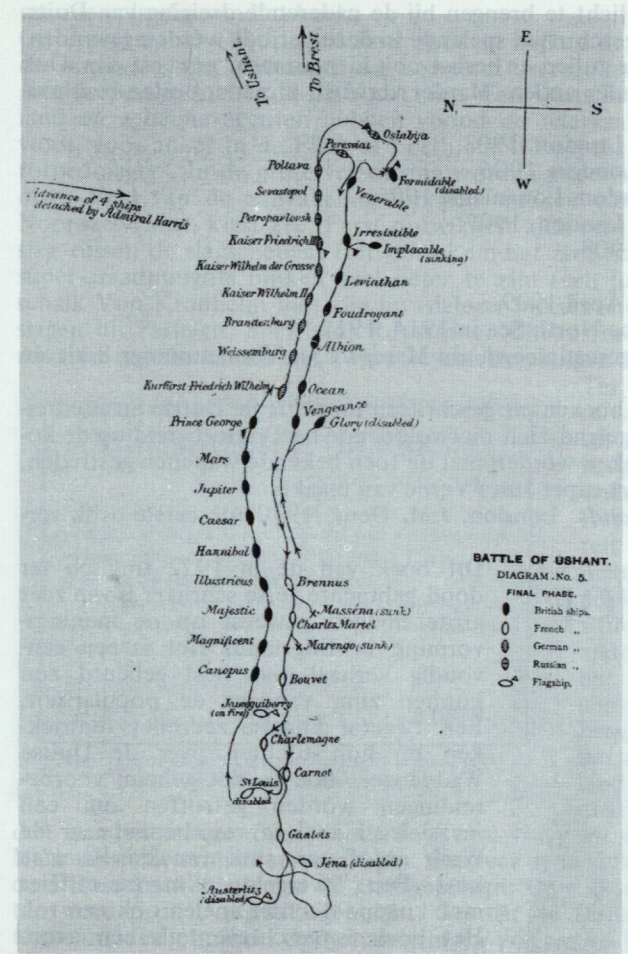
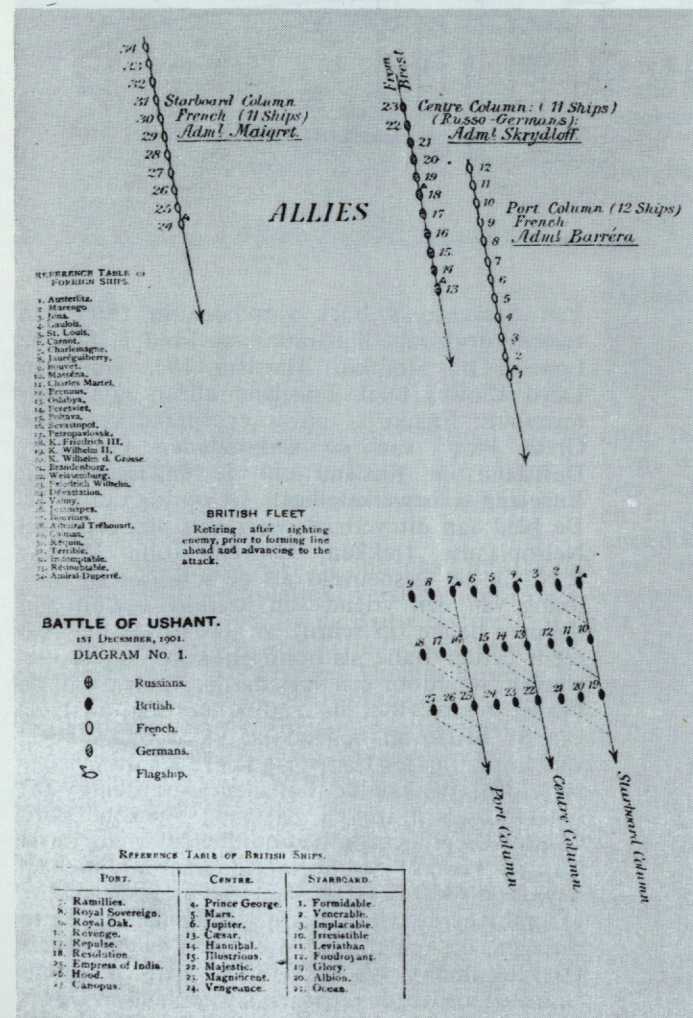
BY
P. L. STEVENSON

HERTFORD
PRINTED BY STEPHEN AUSTIN & SONS
1898
All rights reserved.

Van Stevenson's boek verscheen in 1899 een tweede druk met illustraties van Fred T. Jane te Londen bij Simpkin, Marshall 19). Stond in Laird Clowes boek Engeland alleen nog maar tegenover Frankrijk, nu is er sprake van "the Great Plot" van de verbondenen Frankrijk, Duitsland en Rusland om de ondergang van Engeland te bewerkstelligen. De oorlog van 1902. De held van dit verhaal, weer een met zeer veel Nelsoniaanse trekken, Captain John Marling R.N., is net gesneuveld als de schrijver op aandrang van een vriend van Marling besluit zijn dappere daden op schrift te zetten. Marling had reeds eerder Italië als bondgenoot weten te verwerven, waardoor een verraderlijke aanval van de Franse reservevloot in Toulon op een smal deel van de Britse Middellandsezeevloot onder bevel van Lord Charles Carysfort (Lord Charles Beresford 20), dankzij de Italianen is verijdeld. Dit speelde zich af in de baai van Asinara. Lord Charles voegt zich bij de hoofdmacht onder bevel van Sir Edward Seamore (Admiraal Sir Michael Seymour 1802-87). Deze weet de Frans-Russische gecombineerde vloot uit de Middellandsezee te verjagen, die onder bevel stond van de Admiraals De Beaumont en Skrydloff. Een Russisch-Duitse vloot wordt verslagen ter hoogte van Dover door de Britse reservevloot onder bevel van

Admiraal Gale (Hall?). Een gecombineerde Brits-Japanse vloot vernietigt een eskader van de Verbondenen in de Chinese Zee. Marling's vriend Boscawen 21) tekent zijn laatste daden op tijdens de eindoverwinning op de "Glorious First of December 1902", de slag bij Ushant waarbij hij sneuvelt.

Maar Stevenson gaat eerst in op een vroegere gebeurtenis, te weten Marling's succes bij de verrijdeling van een lafhartige Franse aanval in volle vreedstijd. Franse torpedoboten voerden toen namelijk een aanval uit op de Jubilee Fleet, geankerd op de rede van Spithead, klaar liggende voor de vlootshow door Koningin Victoria. Het verhaal van de verrijdeling is simpel. De Britse regering komt de aanslag, dankzij onder andere de consul te Cherbourg, aan de weet. De aanval zal ingezet worden op een donkere nacht als vrijwel de gehele vloot geankerd ligt te Spithead. De aanval is het sluwe plan van De Vitre, een officier die zijn ondergeschikten om de tuin weet te leiden. De officieren van het torpedobootflotielje Cherbourg wordt wijs gemaakt dat de Franse Minister van Oorlog achter plan van deze verrassingsaanval staat. De aanval wordt ingezet, maar Marling met een tiental topedobootjagers wacht ze op en de aanval wordt gestaakt. De Franse schepen worden verzocht bij te draaien en te stoppen. Marling komt nu snel achter de ware toedracht, doordat de eerlijke officier, de tweede in de bevelvoering, De Loudéac, bij hem aan boord komt. Deze had kort te voren de aanstichter van het plan dood aangetroffen in zijn hut, hij had zich vergiftigd toen de Britse oorlogsschepen opdoemden na eerst een volledige schriftelijke bekentenis achter te hebben gelaten. De gedachte achter dit verhaal is interessant. Een plan om in een klap, geschat wordt 10 minuten, de slagvloot van een mogelijke tegenstander uit te schakelen ten koste van hooguit een zestal goedkope torpedoboten. Te Spithead lagen 26 slagschepen vertegenwoordigende een waarde van 20 miljoen pond Sterling (van die dagen!) die twee tot drie jaar bouwtijd hadden gevegd. De Franse slagvloot zou in tact blijven en nu in staat zijn samen met de Russische vloot de Britse Middellandsezeevloot te kunnen verslaan. De wraak voor Trafalgar! Het tweede verhaal gaat over de Slag bij Ushant, als tenslotte toch (1902/) de oorlog is losgebroken tussen het Britse Rijk en de Verbondenen. De Britse vloot onder bevel van Sir Marmaduke Hulme-Stanmore komt nabij Ushant te staan tegenover de gecombineerde Frans-Russische Middellandsezeevloot en de Frans-Duitse vloot. Het is een soort "Grand Finale". Marling voert het bevel op de "Venerable". Het hele verhaal is zwaar gedrenkt in anecdotes over en gezegden van Nelson. Het beroemde signaal "England expects every man to do his duty", "Victory or Westminster Abbey". Ook vrome wensen dat de Britse koopvaardij na

De Duitse dreiging, ca. 1900 - 1914.

De Duitse Vlootwet van 1900 is een duidelijk teken van de Duitse expansieve gedachte. Duitsland moet een oorlogsvloot bezitten om haar handelsvloot te kunnen beschermen en elke mogelijke tegenstander zal alleen met deze vloot kunnen vechten met groot risico om zijn eigen macht te verliezen. Het verdrag dat Engeland met Japan sloot in 1901, droeg bij tot de spanning binnen Europa toen Duitsland sympathie tegenover Rusland betoonde tijdens de Japans-Russische oorlog van 1903. Engeland zocht meer toenadering tot Frankrijk, hetgeen in Duitsland met lede ogen werd gezien. De bekroning van deze toenadering was het Brits-Franse accoord van 1904. In Duitsland deed Admiraal A. von Tirpitz al het mogelijke om de Duitse vloot uit te breiden. In 1897 wist hij onder andere de Reichstag er toe te bewegen om in te stemmen met de bouw van 17 slagschepen binnen vijf jaar. In Engeland vond Tirpitz zijn tegenpool in admiraal J.A. Fisher, die in oktober 1904 First Sea Lord werd. Fisher had er nooit een geheim van gemaakt dat Duitsland het toekomstige gevaar voor Engeland zou zijn. Nu in deze positie gekomen deed hij al het mogelijke om de Royal Navy klaar te maken voor de te verwachten slag 22). Het is hier niet de plaats hierop verder in te gaan, men raadplege als men hierover verder wil lezen onder andere Churchill, Marder, Schofield en Hubatsch 23). Bij de krachtige uitspraken van Fisher en Churchill vindt men er vele, die kernachtig de meningen in Engeland weergeven over de versnelde Duitse vlootbouw. Fisher bijvoorbeeld adviseerde in 1907 "to Copenhagen the German Fleet à la Nelson" en Churchill: "The British Navy is to us a necessity, whilst the German Navy is more in the nature of a Luxury". Dit laatste werd in Duitsland explosief opgevat, deze "Luxusflotte". Ook in deze periode zijn verschillende schrijvers, journalisten en marine-officieren actief om

de oorlog weer bemand zal worden door voltallige Britse bemanningen in plaats van "One-third Englishmen and two-thirds Dutchmen and Dagoes". Alle varianten in de strijd komen voor, tot rammen en enteren toe. Een verrassende zin vind ik "I don't believe in torpedoes when moving fast as a rule, no more did dear old Marling". Tegen het einde van de strijd entert de Russische admiraal of de "Oslabya" de Britse admiraal van het stuurboord eskader, de "Formidable". Marling snelt te hulp en alles keert zich ten goede. Hij weet de leider van de enteraars aan zijn degen te rijgen, maar deze weet later als een ieder niet meer aan hem denkt en de slag gewonnen is, Marling met een pistoolschot neer te schieten waarna hij ook sterft. En zo eindigt Stevenson "As he had often told me he would wish to die, so had death come to him - in the hour of victory as it came to his great prototype - England's greatest hero. The Immortal Nelson".

de tekortkomingen en gevaren aan het licht te brengen bij de naderende dreiging van Duitsland. De volgende titels van boeken en geschriften spelende in deze periode werden gevonden. Er is niet naar volledigheid gestreefd, er zullen er beslist ook hiervan meer geweest zijn. Ook de vele tijdschriftartikelen, waarnaar onder andere Marder verwijst, zijn hier buiten beschouwing gelaten.

1. E. Childers, *The Riddle of the Sands*. London, 1903.
 2. W. le Queux, *The Invasion of 1910*. London, 1906.
 3. F.T. Jane, *Heresies of Sea Power*. London, Longmans, 1906.
 4. G. Griffith, *The World Peril of 1910*. London, 1907.
 5. A.H. Burgoyne, *The War Inevitable*. 1908.
 6. S. Wilkinson, *Britain at Bay*. 1909.
 7. J. Ellis Barker, *Nineteenth Century*. April 1909.
 9. S.M. Eardley-Wilmot, *The Battle of the North Sea in 1914*. 1912.
- De nummers 3, 5, 6 en 7 werden niet geraadpleegd, zie Marder 23). Voor nummer 8 zie de korte samenvatting in 14).

Een belangrijke draad die door al deze boeken en geschriften loopt, is de Duitse invasiedreiging in combinatie met het feit dat Engeland zich niet voldoende heeft voorbereid op de komende oorlog. De oorlogen in deze boeken worden met de toen bekende wapenen gestreden, behalve in Griffith's boek die er een soort super Jules Verne van maakt. *Erskine Childers, The Riddle of the Sands*. London, J.M. Dent, 1970 (de eerste druk verscheen te Londen, Smith, Elder, 1903).

THE INVASION OF 1910

WITH A FULL ACCOUNT OF
THE SIEGE OF LONDON

BY
WILLIAM LE QUEUX

NAVAL CHAPTERS BY H. W. WILSON

INTRODUCTORY LETTER BY
FIELD-MARSHAL EARL ROBERTS, K.C., K.P., ETC

EIGHTEENTH EDITION

LONDON
EVELEIGH NASH
1907

Copyright by William Le Queux, 1906

Dit boek van de in 1922 tragisch ter dood gebrachte Ierse schrijver is van zeer grote invloed geweest op de meningsvorming in Engeland. Het is een eenvoudig verhaal wat best gebeurd zou kunnen zijn, vandaar de populariteit. Een tweetal Engelse zeezeilers ontdekten bij hun tochten over de Duitse Waddenzee, hoe in het geheim voorbereidingen worden getroffen om een invasieleger snel te verschepen naar de Wash en/of een stuk van de Essex'se kust. Een "overgelopen" marine-officier met knappe dochter spelen ook een rol. Het boek is geschreven als een avonturenroman, zoals de hedendaagse schrijver Hammond Innes deze kopieerde als stijl voor zijn hele oeuvre.

William le Queux. The Invasion of 1910, with a full account of the siege of London. Naval chapters by H.W. Wilson. London, Eveleigh Nash, 1907 (18th edition).

De eerste druk verscheen in 1906. Het boek heeft een storm van protest opgeroepen bij de Duitsers, onder andere de Duitse Keizer. Het sloeg in Engeland geweldig aan. Le Queux, een populaire detective-schrijver ontleende het motief voor zijn boek aan een toespraak gehouden in het Hogerhuis door Field-Marshal Sir Earl Roberts, die ook een voorwoord bij het boek schreef. Roberts zei op 10

juli 1966 "I sometimes despair, of the country ever becoming alive to the danger of the unpreparedness of our present position until too late to prevent some fatal catastrophe". Le Queux ondernam vele reizen door Engeland van de Tyne tot de Thames, hij verreisde 10.000 mijl, om de hele scene van handeling van zijn boek uit strategisch oogmerk te bezien. Hij kreeg hulp van militairen hierbij. H.W. Wilson, de kundige "naval journalist", schreef de twee

marine episodes van het boek.

Op 2 september 1910, een kalme zondag, blijken de telefoon- en telegraafverbindingen met de omgeving van Yarmouth en Lowestoft verbroken. Spoedig vallen ook de verbindingen met dorpen en steden in de buurt weg. Een Duits invasieleger blijkt bij Yarmouth te zijn geland en geheime agenten hebben vooraf de telegraaf- en telefoonkabels doorgesneden. De vloot, voor anker in de Firth of Forth, nabij Rosyth, wordt 's nachts aangevallen door Duitse torpedojagers. In de grote verwarring worden twee van de zestien slagschepen zwaar beschadigd. Veel van de aanvallende schepen worden echter uitgeschakeld. De Britse vloot, de Noordzee-vloot, kiest zee. Eerst ontwikkelt zich een gevecht tussen kruisers, hieruit een zeeslag tussen de slagschepen. Het geheel eindigt zeer nadelig voor de Britse marine. De Duitse super-dreadnoughts blijken veel beter te zijn (een juiste profetie!). Te land rukt veldmaarschalk Von Kronhelm met zijn invasieleger bliksemsnel op. Binnen enkele weken volgen veldslagen bij Parleigh, Sheffield, Royston en Chelmsford. In de derde week wordt Londen bereikt en ingesloten, na een zware beschieting volgen inname en plundering op 21 september.

THE KAISER'S TELEGRAM.

POTSDAM, Sept. 21st, 1910.

GENERAL VON KRONHELM,—Your heroic march, your gallant struggle to reach London, your victorious attack and your capture of the Capital of the British Empire, is one of the greatest feats of arms in all history.

I express my royal thanks, my deepest acknowledgments, and bestow upon you the Grand Cross of the Red Eagle, with the sword, as proof of this acknowledgment.

Your grateful Emperor,

WILHELM.

THE TELEGRAM SENT BY THE GERMAN EMPEROR TO
FIELD-MARSHAL VON KRONHELM.

den worden terugveroverd door de Royal Navy en weer volgen een reeks kleine successen. Maar de snelle ommekeer komt pas, wanneer de bevolking van Londen in opstand komt tegen de Duitse gruwel daden in de stad gepleegd. De volksopstand breekt uit, in bloedige gevechten worden de Duitsers afgemaakt. Gevolg: de Duitse keizer stelt voor de strijd te staken tegen midden oktober. Onderhandelingen volgen, veel Duitse eisen vervallen, de schade voor het Britse Rijk schijnt mee te vallen, ondanks groot prestigeverlies in de wereld. Egypte wordt echter bij Turkije gevoegd en het inmiddels bezette Nederland gaat met Nederlands-Indië deel uitmaken van het Duitse Rijk, evenals Denemarken.

George Griffith. De World Peril of 1910. London, F.V. White and Co. Ltd., 1907.

Griffith, volgens de opgave van zijn andere geschriften, een populair soort schrijver, zoekt de Duitse dreiging meer als achtergrond van een soort Jules Verne-achtig verhaal. Het bewijst wel dat dit soort onderwerpen goed in de belangstelling lag. De Ierse kwestie speelt een rol. Een Ierse familie is in zichzelf verdeeld: de ene broer steunt de Engelse zaak, de ander, een ontwikkelaar van geheime wapens, de Duitsers. Allerlei fantastische oorlogstuigen, een Engelse superonderzeeboot, monstergeschut en bommen, alsmede vaartuigen die zich in de lucht kunnen begeven in gebruik bij de Duitsers (Iers-ontwerp) spelen een rol. Ook nu wint Engeland het weer net. Behalve de traditionele vijanden van Engeland, te weten Duitsland, Frankrijk en Rusland, hebben zich hiernu ook bijgevoegd Nederland, België en Spanje. Reden voor de oorlog zijn de eisen van al deze Verbondenen om mee te kunnen profiteren van voordelen van het Britse Rijk: Afrika moet gedeeld worden, en teruggave van Gibraltar aan Spanje. Ook sentimenten uit de Boerenoorlog in Zuid-Afrika spelen een rol. Admiraal John Fisher wordt een enkele maal met name genoemd, wat slechts gezien kan worden als blijk voor zijn populariteit. De oorlog begint dit keer op 25 november.

Samenvatting

Denkbeeldige zee-oorlogen en zeeslagen in boekvorm hebben in het tijdperk 1880-1914 een niet te verwaarlozen rol gespeeld bij de meningsvorming over marine-aangelegenheden. In de periode van de Franse dreiging kwam deze vorm van literatuur voort uit het onbestemde angstgevoel van hoe een toekomstige zeeslag zich zou ontploegen. Het aantal vernieuwingen

THE WORLD PERIL OF 1910

BY
GEORGE GRIFFITH

AUTHOR OF
"THE ANGEL OF THE REVOLUTION," "A CONQUEST OF FORTUNE,"
"A MAYFAIR MAGICIAN," "HIS BETTER HALF," ETC. ETC.

LONDON
F. V. WHITE & CO. LTD.
14, BEDFORD STREET, STRAND, W.C.
1907

was groot en in de tijd gezien kwamen ze zeer snel, sloopstypen en wapens werden sneller gebouwd en gefabriceerd dan men er de tactische waarde van beseftte. Marine officieren, Admiraliteit en Parlement zijn er zeker door beïnvloed. Men hoeft slechts de bonte verzameling van slagschip-typen te zien, ontwikkeld in de 2e helft van de 19e eeuw. Een seriebouw van een geslaagd model komt niet of nauwelijks voor, het blijft proberen. In de tweede periode, de Duitse dreiging, wordt het gevaar veel minder denkbeeldig. De expansiepolitiek van Duitsland koerst heel duidelijk op een ramp aan. Brede lagen, nog half in ruste in het uiterlijk kalme Victoriaanse na-tijdperk worden wakker gescht door deze boeken. De titels spreken voor zichzelf: "The Invasion of 1910", "The War Inevitable" en tenslotte zelfs in 1912 "The Battle of the North Sea in 1914". Sommige schrijvers treffen wij in beide perioden aan, zoals H.W. Wilson, F.T. Jane en bovenal Rear-Admiral Eardley-Wilmot. In zijn brochure van 1912 wijst hij op de voordelen van het aanbrengen van een "bulge" ook wel "blistert" genoemd op een schip. Door deze dubbelwandige bubbel zou een torpedo tot ontploffing komen zonder de werkelijke scheepshuid te penetreren. Zelfs in zijn memoires van 1927 mijmert hij nog over de vloten van de toekomst. Een onderzeeër van slagschip-

formaat ziet hij niet zo zitten, wel een toekomstige vliegende torpedojager. Het idee kreeg hij bij het zien van proeven op een Italiaans meer met een draagvleugelboot.

Noten

1. Ph. Bosscher, "Science-fiction" als maritiem-historisch document. Meded. Ned. Ver. voor Zeesch. nr. 9, 1964: 21-26.
2. Sir Percy Scott, Fifty years in the Royal Navy. London, John Murray, 1919. Scott was een groot deskundige op het gebied van de scheepsartillerie in Engeland en wist een groot aantal verbeteringen, ondanks zijn tactloos optreden, uiteindelijk ingevoerd te krijgen.
3. Een weinig geciteerd doch belangrijk werk is dat van lieutenant-commander J.S. Barnes U.S.N., Submarine Warfare, offensive and defensive, including a discussion of the offensive torpedo-system, its effects upon iron-clad ship systems, and influence upon future naval wars. New York, D. van Nostrand, 1869. Barnes maakte een uitvoerige studie van de wapens van de geconfedereerden (de "Zuidelijken"), die de eerste maal in de geschiedenis een torpedo vanaf een onderzeeboot afvuren op een oppervlakte schip, en met succes. U.S. Steam Sloop of War "Housatonic". Veel recenter is Ewyn Gray, The Devils Device. The story of Robert Whitehead, inventor of the torpedo. London, Seeley Service and Co. Ltd., 1975.
4. Voor de ontwikkeling en toepassing van onder andere het zoeklicht zie A. Hezlet, The electron and seapower. London, Peter Davies, 1975.
5. John Clerk. An Essay on Naval Tactics. Systematical and Historical. 2 vols. Edinburgh, 1804. Hiervan maakte de vice-admiraal Jan Willem de Winter in 1806 een vertaling: Krijgskunde ter Zee, of Zee-tactiq, systematisch en historisch onderzocht. Amsterdam, Willem Holtrop. Hij voegde aan het boek een stuk eigen ervaring toe, de Slag bij Camperduin op 11 oktober 1797.

6. George Biddlecombe, Master R.N., Navel tactics and trials of sailing; illustrated by diagrams of the several evolutions. London, Charles Wilson, 1850. Idem, Steam fleet tactics; to which is added trials of sailing. London, 1857.
7. A.J. Marder. The origin of popular interest in the Royal Navy. Journal of the Royal United Service Institute, november 1857.
8. A.T. Mahan, The Influence of Seapower upon History 1660-1783, en Influence of Seapower upon the French Revolution. Van beide boeken bestaan verscheidene edities.
9. T.H.A. Tromp, Navires cuirassés de l'Angleterre, de la France et de l'Allemagne. Manuel à l'usage des officiers d'Artillerie. Utrecht, Van der Post, Frères, 1880.
10. H.W. Wilson, Ironclads in Action. A sketch of Naval Warfare from 1855 to 1895, with some account of the development of the battleship in England. 2 Vols. London, Sampson Low, Marston, and Co. Ltd. In 1896 verschenen twee drukken. Hierna volgden er meerdere, in 1926 verschijnt het onder de titel "Battleships in Action": het woord "ironclad" was ouderwets geworden..
11. A Preston and J. Major, Send a Gunboat! A study of the gunboat and its role in British policy, 1854-1904. London, Longmans, 1967.
12. Voor de bron van de nrs. 1 - 8 zie 10) blz. 288: Imaginary naval wars and battles.
13. F. Egerton, Admiral of the Fleet Sir Geoffrey Phipps Hornby G.C.B., A Biography. Edinburgh and London, William Blackwood and Sons, 1896.
14. S. (M.) Eardley-Wilmot, Life of Vice-Admiral Edmund, Lord Lyons. London, Sampson Low, Marston and Company, 1898.
15. Sir Houston Stewart was "Controller of the Navy" in 1880; zie blz. 428 in P.H. Colomb, Memoires of Admiral the Right Honorable Sir Astley Cooper Key. London, Methuen, 1898.
16. Admiraal Sir W.H. Hall was onder andere actief tegen de Russen in de Oostzee gedurende de Krimoorlog, zie bijvoorbeeld in H.N. Sullivan, Life and Letters of the late Admiral Sir Bartholomew James Sullivan, 1810-1890. London, John Murray, 1896.
17. De beroemde overwinning van Lord Howe op de Fransen 300 mijl west van Brest, 28 mei tot en met 1 juni 1794.
18. Zie het werk van Hezlet (noot 4) voor de ontwikkeling van het zoeklicht. Men dacht dat het zoeklicht de uitkomst was bij het nachtgevecht. Verkeerde constructie van het Engelse zoeklicht (sluiters) gecombineerd met onjuist gebruik heeft harde lessen, bijvoorbeeld in de Slag bij Jutland (1916), opgeleverd. Voor een boeiende beschrijving van een nachtgevecht waarbij zoeklichten een verpletterende rol speelden, zie: H.W. Fawcett en G.W.W. Hooper (edit.), The Fighting at Jutland. London, Hutchinson and Co., 1921. Phase III - Night Action, Ch. 11, de acties van de lichte kruisers H.M.S. "Nottingham" and H.M.S. "Southampton" en voorts: Etienne. A naval lieutenant 1914-1918. London, Methuen and Co. Ltd., 1919 (= S. King-Hall, A North Sea Diary, 1914-1918. London, Newnes, 1936).
19. Mijn dank aan Dr. A.H. Huussen te Haren (Gron) voor het opsporen van deze editie in de British Museum Catalogue, 012624.K 18.
20. C. Beresford, The memoirs of Admiral Lord Charles Beresford. 2 Vols. Boston, Little, Brown and Co., 1914. G. Bennett, "Charlie B": the life of Admiral Lord Charles Beresford. London, Peter Dawnay, 1968.
21. Hier werd de naam gekozen van Admiraal Edward Boscawen, die in 1759 met de Britse Middellandsezeevloot de Franse gelijknamige vloot uiteen joeg en vernielde (Lagos).
22. R. Hough, First Sea Lord. An authorized biography of Admiral Lord Fisher. London, Severn House, 1977, of de oudere uitvoeriger biografie van R.H. Bacon, The life of Lord Fisher of Kilverstone, Admiral of the Fleet. 2 vols. London, Hodder and Stoughton, 1929.
23. W.S. Churchill, The World Crisis 1911-1918. London. Vele edities, geraadpleegd werd de verkorte editie van 1943, MacMillan and Co. Oorspronkelijk in vijf delen (zes banden) verschenen 1923-31. A.J. Marder, From the Dreadnought to Scapa Flow. The Royal Navy in the Fisher Era, 1904-1919. Vol. I. The Road to War, 1904-1914. London, Oxford University Press, 1961. B.B. Schofield, British Sea Power. Naval Policy in the twentieth century. London, B.T. Batsford Ltd., 1967. W. Hubatsch. Die Ara Tirpitz. Studien zur Deutschen Marinepolitik 1890-1918. Göttingen, Musterschmidt, 1955.
24. S.M. Eardley-Wilmot, An Admiral's memoirs. Sixty-Five Years Afloat and Ashore. London, Sampson Low, Marston and Co. Ltd., 1927. Blz. 97.